

Bil. i 19. ark.

6/10 25

2949

F

F
FÖREDRAGEN FÖR
RIKSANTIKVARIEN.

DEN 29/10 1925
BESLUT: ...

A.T.A.

F
FÖREDRAGEN FÖR
RIKSANTIKVARIEN
DEN 3/11 1927
BESLUT: ...

F
FÖREDRAGEN FÖR
RIKSANTIKVARIEN

DEN 17/6 1930
BESLUT: ...

Till RIKSANTIKVARIEN med iakttagelser rörande be-
fästningar och huslämningar på Björkö samt med förslag till
kommande fältarbeten därstädes.

G. J. ...

Under vandringar på Björkö den 20 september påvisades jag av min bror konstnären Gunnar Hallström å det starkt avsmalnande gravområdet väster om och nedanför södra delen av borgberget en stenrad, vilken av min bror antogs vara en huslämning, som ej tidigare skulle vara känd. Den hade framkommit under årets röjningsarbeten. Den framträder som en uppfyllt terrasskant, begränsad utåt (västerut) av en slänt, bestående av grova block, som ligga i rak linje, parallellt med den ett stycke nedanför liggande strandterrassen. Gravar av flera slag ligga ovanför och nedanför terrasskanten liksom även på sidorna. Längden torde vara c:a 20 m. En svag antydning till hörn inåt (österut) syntes i södra ändan.

Som huslämning fann jag företeelsen något besynnerlig genom sin ensidighet och relativa smalhet samt därigenom att en större gravhög sköt in på den ovanifrån. Då vi fortsatte norrut syntes strax intill och i samma läge (dock obetydligt lägre) och riktning en alldeles likartad bildning, men bågformig, också bildad av blockstenar och utfylld som en terrass omkring 15 m. lång. Ej heller denna bildning kunde jag förklara som huslämning. Grav var det heller icke gärna.

Efter aktpågivande av läget och terrängen i sin helhet tror jag mig emellertid ha kommit fram till en mer plausibel förklaring av dessa fornlämningar. Jag tror att de äro rester av utanverk till den ovanför liggande borgen, att de alltså haft en fortifikatorisk betydelse. Vid en tid då vattnet gick 3-4 m. högre än nu låg stranden strax nedanför den strandterrass ned till vars kant gravfältet nu sträcker sig. En landstigning vore här mycket lätt och likaså en uppmarsch mot borgens svagaste parti, dess södra vallböjning. Jag tänker mig möjligheten av att man på den rätta höga brinken över den dåtida stranden anlagt några skyddsvärn för att ta emot ett första anfall. Dessa skyddsvärn behöva ej ha varit sammanhängande utan anlagts så att de kunnat hysa smärre grupper av försvarare. De ha utgjorts av träpalissader på utkanten av små plana terrasser, men stående innanför de grova stenarna i terrasskanten.

Följande denna tankegång fortsatte vi norrut fram till bergsidan och funno även där en tydlig om och oregelbunden rad av stenblock. Denna rad utgick från berget och löpte i riktning mot de två föregående. Markens lutning var här en annan, varför någon terrassering icke varit nödvändig. På bilagda kopia av fornlämningskarta över Björkö, utförd på 1880-talet av J. Nordstrand finnas de två förstnämnda stenraderna utmärkta sedan gammalt. Den tredje är antydd med rödkrita.

På e.m. beslöt jag, med minne av en del tidigare iakttagelser på nordöstra och norra sidan borgen, att fortsätta den fortifikatoriska tankegången och se om något genomtänkt system för utanverk kunde spåras för hela borganläggningen.

Jag uppsökte då först ”uppgången” från V. till planen framför norra borgporten. Denna plan ligger på 22,5 m. höjd över Mälarens yta samt dominerar hela stadsområdet. Det var alltså en viktig plats som man har all anledning förutsätta att man icke lämnat alldeles skyddslös för en angripande fiende. Under det att sluttningen från planen åt staden till (åt öster) är relativt obetydlig, är sluttningen mot väster och norr skarp och delvis går här berggrund i dagen. Dessa bergpartier ha dock icke den stupande karaktär, ej heller höjd, som borgberget, men här bildas i alla fall en av naturen själv relativt lättförsvarad glacis, vilken kan tänkas förstärkt i överkanten med palissader. Spår av stenrader för dylika kunna dock ej anträffas i markytan annat än på två ställen varom mera nedan. Från V. kommer man upp på denna platå genom en bred sänka mellan borgberget och nyssnämnda glacis, en sänka som smalnar av betydligt ju högre man kommer (jfr. bilagda skiss). Lägst nere (mellan den lilla stigen efter stranden och själva stranden) har marken ett utseende som ej är fullt naturligt. Det är möjligt att här kan vara en stor och bred utfyllnad. Dess höjd torde dock knappast uppgå till 3 m. ö. vattenytan.

Ungefär mitt i ”passet” stöter man på en oregelbunden terrasskant tvärs för sluttningen. Den går dock icke över hela sänkan utan endast dess norra del, där det sålunda bildas en jämn liten plan (14,5 m. över vattenytan) med insidorna stödda mot passets stigande partier och med bestämd avsats mot dess sjunkande. Denna plan är det som Stolpe kallade ”likbränningsplatsen” och bär nr 596 i hans utgrävningsprotokoll. Stiger man längre upp har man att passera en tydlig stenblockrad i sänkans längdriktning och efter dess högra sida, följande sänkans lutning. Möjligen avslutas den nedåt med en kort tvärrad. Vinkelrätt mot denna rads övre ända går en tydlig rad av större stenar tvärs över det här smalaste partiet av sänkan, som f. ö. slutar därstädes. Man är nu uppe på den något kullriga ”planen” norr om borgvallen.

Att dessa stenrader äro lagda av människohand i gammal tid är otvivelaktigt. Troligt är att man genom grävningar skall kunna få fram ännu mer av dylika anläggningar. Vid slutet av sänkan mot foten av borgberget tycktes mig som om här befintlig sten (större och mindre) kan tolkas som uppkommen genom upprensning av den nedre delen av den stigande sänkan eller uppgången.

Beträffande ”likbränningsplatsen” så kan ju dess funktion synas klar om man godtager Stolpes förklaring. Men denna har aldrig någonsin tilltalat mig riktigt. Orsaken till mitt tvivel har varit att närmaste gravfält – det uppe på planen ovanför – mest innehåller skelettgravar och att alltså de brända kvarlevorna av de döda skulle ha förts till längre ifrån bålplatsen belägna gravfält (det närmaste SV. Och S. om borgberget). Platsens utomordentligt vackra läge med amfiteatraliskt stigande marker innanför för åskådande människohopar kan dock tänkas ha inverkat, men sådan plats skulle med fördel – och med mindre eldfara för staden – ha kunnat utväljas söder eller sydväst om borgen. Ett lika viktigt skäl mot teorien av bålbränningsplats är ju den att de flesta likbränningar under vikingatiden synas ha försiggått på den plats där sedan högen uppkastats. Rent principiellt synes mig också ett sådant tillvägagångssätt vara det enda riktiga, då därigenom hela bålets och alla den dödes rester in i det minsta komma att stanna på ett ställe, i samma grav.¹

Den grävning Stolpe utförde å denna plats är tyvärr icke närmare omnämnd i hans anteckningar. Av några planskisser synes emellertid att han upptagit åtskilliga grävningsgropar av vilka den största varit ungefär 5 kvm. Bl. a. påträffade han här groparna efter ett stort antal i den ursprungliga marken nedslagna stolpar (jfr. bilagd kopia). Hans eget uttryck ”störar” passar icke, då de haft en grovlek av 10-30 cm. Av en profilskiss (jfr. bilagd kopia) framgår att den ursprungliga marken här täcktes av ett mer än metertjockt lager, som underst består av ett hårt packat lager av aska, kol och bensmulor, vilket följes av ett tätt stenlager, omkring 2,5 fot mäktigt. Stenarna voro i allmänhet omkring en fot i genomskärning. Men även större och framförallt mindre sten i mängd förekom. Det brända lagret var 18-22 cm. tjockt och dess övre parti var till 4,5 cm:s djup alldeles vitt (aska antagligen), varefter följde ett svart parti, 3 cm. tjockt. Sedan följde tunnare (svarta?) skikt, som gingo i varandra. Det enda ställe där jag kan finna att Stolpe i sina tryckta uppsatser nämnt platsen, är hans Vägledning (p.14). han säger där att lagret var utbreddt över en yta av ungefär 50 kv. Fot (c:a 5 kvm.) ”under lagret voro i sjelfva alfven urgräfdade en mängd små hålör, påtagligen för störar, som antagligen haft till uppgift att hålla tillsammans veden under förbränningen”.

Huru det brända lagret skall förklaras lämnar jag t.v. därhän. Det är ju möjligt att här varit en bålplats, varpå ju också bensmulorna kunna tyda. Kanske också att stolparna höra tillsammans med detta lager. Men det tjocka stentäcket ovanpå brandlagret kan omöjligt tänkas höra

¹ Ibland äro dock de brända bål- och likresterna på Björkö och annorstädes så obetydliga att man måste antaga en förbränning på annan plats (jfr. Stolpes vägledn. p. 14)

samma med en bålplats, utan är synbarligen att betrakta som en utfyllnad i en eller annan avsikt. Att utfyllnaden är gammal visar fyndet av en bronsarmring alldeles på densamma.

Här krävas utförliga och noggranna grävningar över hela backen. Det synes mig påtagligt att utfyllnaden gjorts för något byggnadsverk, antagligast (om ock ej alldeles säkert) med fortifikatorisk betydelse. Möjligen har stolpverket ingått i denna anläggning. Detta byggnadsverk behöver ej ha bestått av annat än ett palissadverk byggt i vinkel, alltså riktat dels ned mot backen, dels mot den del av uppgången som var fri. M.a.o. den har dels bjudit motstånd mot ett anfall i fronten, dels i flanken på en stormande fiende.

Samma flankerande funktion har den palissad haft som jag tänker mig stödd på stenraden längre upp. Men t.h. i uppgången och längst upp är den korta tvärraden stenar rester efter det sista utanverket vid denna uppgång. Även här har alltså varit en vinkelanordning, men omvänd mot den föregående. Bilagda kartkopia visar anläggningens system.

Om min tankegång är riktig synes mig att här funnits ett ingalunda föraktligt försvarsarbete nedlagt, med god blick för de defensiva möjligheterna i terrängen. Över huvudena på försvarna innanför palissaderna, vilka väl böra tänkas ha kämpat med tunga handvapen, ha kastvapen kunnat slungas i mängder från de högre terrängpartierna, särskilt från borgberget, som reser sig ett 10-tal m. över stenraderna.

Man får icke alldeles frånse en annan möjlighet till förklaring av dessa lämningar. Det är ju möjligt att de äro rester av byggnadsverk med mer festivitetsprägel över sig. Så har jag för ett 15-tal år sedan tänkt mig dem vid mina terrängundersökningar. Alltså ett slags – sit venia verbo – propyleer av blygsam och barbarisk art. Även godtagandet av en sådan tankegång kräver att undersökningar göras på platsen.

Som ovan nämndes finnas synliga lämningar efter försvarsanordningar efter kanterna av den höga och kullriga platån norr om borgen endast på ett ställe till. Det är då man kommer på platåns norra nedslutning (mot nuvarande ångbåtsryggan). Här finnas i själva brytningen mellan den sjunkande platån och en naturlig skarp brink (gammal strandkant?) en rad grova stenar i markytan. Denna stenrad utgår från nordvästra hörnet av svarta jorden i rak linje med svarta jordens norra begränsningslinje och går omkring 20 m. i västlig (SV) riktning. Här är en utmärkt plats för en försvarsanordning av palissadtyp. Möjligt är att man genom grävningar kunde finna stenraden fortsätta än längre åt SV och sedan S: på kanten av den här än mer branta brinken. Den senare blir här längre bort också högre, emedan den norrut

belägna tydliga strandterrassen nedanför nyssnämnda brink nu går ihop med denna. En landning här, nedanför denna högre strandbrink, var kanske allt för vanskelig, varför ett palissadverk därovanför ej varit så behövt. I norr (ovanför nuvarande bryggan) var den däremot mera påkallad, tack vare förekomsten av den lägre strandterrassen därstädes (jfr. den bilagda skissen).

Här ansluter sig nu också staden direkt till dessa ”utanverk” och jag antar att en palissad efter hela dess sjösida funnits. Som bekant är det en bestämd strandbrink som begränsar hela Svarta jorden åt detta håll. I början (räknat från det SV. hörnet) ses en snedrad stenblock som kanske också spelat en roll i den fortifikatoriska tankegången hos de gamla Birkaborna. Den ligger just där den bör ligga för att skydda den forntida smala strandremsan nedanför staden för ett anfall från den farliga udden (nuvarande bryggan). Rövningar här i själva strandbrinken nedanför Svarta jorden vore högligen önskliga, liksom även en del grävningar.

Jag kunde icke underlåta att besöka även den motsatta ändan av ”sjöfronten”. Förhållandena där ha alltid synts mig underliga. Den östra stadsvallen går här ned över den gamla strandterrassen. Svarta jorden, som aldrig når fram till denna östra vall, håller sig här nere på ett än längre avstånd än vanligt från densamma, så att här bildas en rätt stor svag grässlutning mellan åkerfälten och vallen. En grävning härstädes för att utröna Svarta jordens utsträckning (liksom även högre upp) vore av stort intresse. På denna grässlutning finnas ej heller så många synliga gravar och flatmarksgravar äro ej alls tillfinnandes. Det finns utom några gravhögar blott några väldiga stenrader eller rättare sagt stensträngar, som löpa efter nordostkanten av Svarta jorden vinkelrätt mot den gamla strandbrinken och sluta ungefär i denna på 5 m:s höjd över vattnet. Dessa stenrader bilda de figurer som synas på bilagd skiss.

Dessa lämningar ha alltid ådragit sig min undran. De kunna icke utan vidare förklaras som husgrunder, en förklaring vartill eljest den större figurens form inbjuder. Den ligger nämligen på alldeles för sluttande mark (i figurens längdriktning). Däremot torde dimensionerna, trots att de äro kraftiga, icke utgöra något hinder för huslämningsteorien. Längden av den större rektangeln är c:a 40 m. inre bredd c:a 15 m.

Jag anser snarast att här föreligga lämningarna efter ett komplex av byggnadsverk, i vilket då även ett och annat hus kunnat ingå – anlagt i försvarssyfte. Här skulle efter denna tankegång ett slutet starkt palissadverk ha funnits, möjligen kombinerat med något timmerverk, ”blockhus” eller dylikt. Kanske även här (jfr. vad ovan sagts om borgen) varit en uppfart från stranden och att särskild denna punkt därför blivit befäst. Att märka är att i Birka-tid en låg

udde måste ha stukket ut i sjön just i stenläggningens riktning, vilken udde böjt av åt väster åtminstone i form av en bank, varigenom en liten hamn bildats, bättre skyddad än andra vikar på denna strand.

Mellan detta byggnadsverk och vallen är en så märkbar fattigdom på gravar, särskilt i ögonen fallande på denna del av ön där eljest gravarna formligt trängas med varandra, att man icke kan undgå att fråga sig om ej detta har någon bestämd mening.

Om man fortsätter i den stora stenläggningens längdriktning uppåt backen träffar man först omedelbart intill denna en dylik stenläggning i vinkelform med planering innanför samt omkr. 17 m. lägre upp yttersta ändan av en ganska egendomlig i huvudsak rektangulär låg terrass som skjuter ut direkt från östra stadsvallen. Denna terrass har jag själv alltid ansett utgöra lämningar efter något hus, men anser nu lika möjligt att den kan ha ingått i det system försvarsverk jag har skisserat. Hela längden av dylika på denna plats, räknat från vallen och ned till den gamla stranden är ungefär 115-120 m. med avbrott bara på ett ställe med c:a 17 m. Detta avbrott är emellertid räknat efter utförelseerna. En grävning här skulle kanske helt utfylla denna ”lucka”.

En undersökning av strandterrasskanten mellan det nyss beskrivna byggnadsverkets nederända och östra stadsvallens avslutning vore av intresse för att få konstaterat i vad mån här funnits någon palissad eller liknande anordning.

Otvivelaktigt skulle en noggrann undersökning av Birkamarken kombinerad med friläggande grävningar lämna till resultat åtskilligt fler företeelser av liknande slag som dem jag ovan berört. Detta såväl beträffande av mig nu genomgångna partier som andra. Bland de senare vill jag fästa uppmärksamheten vid ett område, där man genom grävningar kanske skulle få klarlagd ett av de mer gåtfulla problemen rörande Birkabefästningarna. Jag menar hur den östra stadsvallens fortsättning söderut gestaltat sig. Vallen tar slut där åkrarna börja och endast ett och annat impediment i åkrarna kan – om ock med stor tvekan än så länge – tolkas som rester av en förstörd befästningslinje. Den östra stadsvallen bör efter allt sunt förnuft att döma på ett eller annat sätt ha fortsatt sin båge tills den nått borgvallen. Material till en vall av samma och än större dimensioner än den nu synliga har ju funnits i överflöd. Varför har icke en sådan vall uppförts? Att den helt och hållet skulle ha förstörts och försvunnit anser jag uteslutet. Däremot är det möjligt att här i st.f. en vall gått ett kraftigt palissadverk. Dettas fundament kan dels ha förstörts, dels ligga under åkerns yta.

Ett annat och länge känt önskemål är att få själva de stora vallarna undersökta, såväl borgvallen som östra stadsvallen, för att få deras byggnad klarlagd i detalj samt klarhet i huru en eventuell överbyggnad varit beskaffad. Vallarna på Birka äro ju bland de mäktigaste fornlämningar vi äga i landet, men vi veta praktiskt taget föga om deras byggnad eller deras en gång varande utseende. Här och var – särskilt å östra stadsvallen – förekomma utvidgningar, som kunna ha utgjort underlag för smärre byggnadsverk, kanske blockhus eller torn av timmer. Där fann Stolpe ofta vid letande efter skelettgravar – vilka till icke ringa mängd också anträffades i vallen – lämningar efter båtar, som möjligen varit stjälpda över vallen till ett skyndsamt förstärkande av densamma. Allt detta är oklara, men intressanta frågor. Jag har på vidliggande kartkopior på ett par sträckningar av vallarna – borgen lika väl som stadsvallen – även överfört några av de tydligaste å originalkartorna befintliga i vallarnas överyta synliga stenarna. Av dessa partier ses hur dessa stenar ordna sig i ett par, stort sett parallella rader. Det synes mig som om man häri kunde se ett tecken till att man uppe på vallarna haft ett dubbelt, smalt palissadverk för försvararna – eller möjligen en långsträckt gång på vilken kanske en överskjutande överbyggnad vilat.

Det synes ej alldeles otroligt att östra stadsvallen är av yngre datum än de övriga befästningsanläggningarna. Vid sökande efter skelettgravar fann Stolpe nämligen på flera ställen skelettgravar under vallen utan att man i vallen själv kunde se spår av att gravar fanns därunder. Kanske här ligger förklaringen till varför vallen ej är större än den är. Den kanske aldrig hann bli färdig. Däremot är borgvallen av den art att den kan förutsättas vara ganska gammal, kanske rent av äldre än staden själv, om den också kunnat bli påbyggd och förstärkt senare. Hela dess anläggning visar på den typ av befästningar som var vanlig i Sverige redan under äldre folkvandringstid. I skydd av denna borg har staden kanske vuxit upp från en ringa början.

I allmänhet saknas ju lämningar efter den gamla stadens hus. Vad som ännu kan finnas i Svarta jorden ligger dolt under dess yta. Emellertid finnas efter insidan av östra vallen ett antal stenläggningar, som ha utseende som husgrunder (och uppfattas också så av Stolpe). Jfr. bilagda karkopia. Att skelettgravar anträffats i dessa betyder ingalunda att de från början avsetts som gravplatser. Det är nämligen uppenbart att markutrymmet för gravar till sist synes ha blivit så knappt att man placerade gravarna var som helst, till och med i vallen och i tidigare gravhögar för brända lik. Husgrunderna kunna även vara yngre än gravarna. Vad funktion dessa eventuella hus intill vallen haft undandrar sig givetvis vårt omdöme innangrävningar skett. Anmärkningsvärt är att de endast träffas på den inre sidan av vallen.

Åtminstone en säker hustomtning finnes på ön. Den ligger längst i norr i det s.k. Steffanssons hemland alldeles intill gränsen mot Kalvhagen. Jfr. bilagda kartkopia. Trots att Stolpe har den upptagen på sin karta, nämner han den icke så vitt jag kunnat finna med ett ord, varför jag drar den slutsatsen att han icke tänkt sig den som husgrund. Han borde eljest ha nämnt i den samband med liknande företeelser i sin Vägledning (p.5). Pågrund därav blev det en angenäm överraskning då jag en gång för c:a 15 år sedan helt oförmodat stötte på den i den snåriga skogen. Den har nu blivit alldeles frilagd av den pågående röjningen och framträder som grunden till en präktig byggnad c:a 30 m. lång och 9-14 m. bred med kraftiga block och plan utfyllning mellan dessa. En liten provgrop jag tog upp för många år sedan visade ett kraftigt kollager ända upp i överytan. En undersökning av denna husgrund har länge varit önskad och önskvärdheten därav stegras än mer genom den form husgrunden har. (Jfr. bilagda kartkopia). Av allt att döma äro nämligen långsidorna utbuktande, alltså av samma art som det lika stora huset i Bollnäs som undertecknad utgrävde för två år sedan. Den senare kunde icke klart dateras på grund av bristen på fynd. Husgrunden på Björkö bör förmodligen kunna pressas in i något av de århundraden Birka ägde bestånd som stad. Att här skulle föreligga grunden till Hergeirs kyrka, vilket min bror och jag diskuterat under många år, är naturligtvis något man ej nu kan yttra sig om. Namnet Korshamn på viken nedanför och benämningen ”kyrkan” på stenläggningen omkring 75 m. väster om hustomtningen kunna ju vara goda antydningar om möjligheten för riktigheten av en sådan tankegång. Det avsides läget långt från den f.ö. hedniska staden, skulle ju också kunna vara ett styrkande moment för samma teori. För min personliga del anser jag att husgrundens form, storlek och framförallt orientering N-S tyda på att vi här ha resterna av en större monumental byggnad av hednisk karaktär. Att ett kristet tempel på denna tid uppfört av Birkabor helt säkert skulle ha byggts i den form och den stilart som var vanlig på orten är visserligen ganska självklart, men orientering N-S hade nog icke gjorts.

Ett visst intresse har den smala dubbla stenläggningen som går från strandbrinken i norr nästan ända fram till byggnadens NV hörn. Den verkar nästan som en uppröjd stig.

Den strandhage vi nu befinna oss i, är den s.k. Kalvhagen. Där finnes den ovannämnda ”kyrkan”, vars två parallella stenrader omöjligt kunna ha utgjort grunderna till något hus (om icke ett större båtskjul). Stolpe drar även husteorien i tvivelsmål (Vägledn.p. 5). Platsen ligger f.ö. alldeles för lågt och för starkt sluttande för att i forntiden här skulle varit någon byggnad. Vad man kan tänka på är möjligen en uppdragningsplats för båtareller en landningsplats med uppgång därifrån. En grävning här vore mycket lätt utförd.

Mellan denna "kyrka" och den verkliga husgrunden, vilken beskrivits ovan, ligger nedanför strandterrassen en liten stensamling i en liten sänka. Min bror och jag ha diskuterat möjligheten av att här varit en källa, som blivit igenstenad. Om den event. Källan haft användning under Birka-tid måste den ha legat i själva vattenbrynet, vilket ju icke är något ovanligt.

Även på andra ställen finnas fornlämningar, som kanske kunna tydas som rester efter forntida hus. Det vore av värde att dylika platser bleve upprensade för bättre översikts skull. Den största boplatsen av alla är emellertid Svarta jorden, där förr eller senare grävningar måste ske. Stolpe grävde här, framförallt 1871-4 och 1878, sammanlagt ungefär $\frac{3}{4}$ tunnland. Hans anteckningar äro dock så knapphändiga att vi veta synnerligen litet om beskaffenheten av denna märkliga plats. De massor av fynd Stolpe gjort här, bli icke fruktbringande förrän nya grävningar utförts för konstaterande av lagerföljd och ursprungliga profiler. Av vikt är även att få utrönt sträckningen i olika riktningar för stadsplatsen.

Som en sammanfattning av i det ovanstående antydda önskemålen för kommande fältundersökningar på Björkö kan sägas att dessa böra fördelas i fyra grupper, som alla ha ett inre sammanhang:

1. De synliga vallarna.
2. De av mig skisserade "utanverken".
3. Huslämningarna och därmed jämförliga företeelser.
4. Svarta jorden.

Jag föreslår att punkt 2 och 3 upptagas på nästkommande års P.M. för fältundersökningar.

Viktigare än annat vore emellertid att få till stånd en ny topografisk uppmätning av åtminstone hela den norra ön. Detta bör göras med höjdkurvor på varje meter och i så stor skala att kartbladen kunna användas direkt för detaljinläggning av fornlämningar.

Kontrollerande markprofiler böra upptagas i olika riktningar. Jag har mig bekant, att det icke vore omöjligt att få detta arbete relativt billigt utfört, om Kungl. Lantmäteristyrelsen hit kunde förlägga de geodetiska övningarna för lantmäterieleverna. Jag föreslår att en hänvändelse göres till vederbörande med detta syfte.

Parallellt med dessa nu föreslagna fältarbeten på ön vore önskligt att upprensningar kring en del otydliga fornlämningar finge göras, så att dessa kunde framträda med större skärpa och tydlighet och åstadkomma en en gång avsedd verkan. Jag tänker på en del igenvallade

stenkanter kring runda, fyrsidiga och tresidiga gravar m.m. Omedelbart öster om "Ormnös"-gravfält ligger en av mig upptäckt skeppssättning. De flesta stenarna ligga fallna varför fornlämningen är svår att iakttaga. Med ej alltför stor kostnad skulle här ett monument kunna restaureras, som skulle bli ett värdefullt tillskott till de eljest ifråga om former en smula monotona fornlämningarna på ön.

Jag vill till sist bestämt avråda för grävningar av flera gravar på ön, åtminstone innan tidigare framgrävt material publicerats. Och även då böra dylika grävningar inskränkas till undantagsfall. Av vikt bleve då en gång att få undersökta de gravar av som jag tror äldre datum än staden, vilka befinna sig i Kärrbackaområdet öster om byn och möjligen även vid Ormnös.

Stockholm den 6 oktober 1925.